

KAPITEL 2.1

Förutsättningar för en trivsamt skollunch

Linda Berggren, Cecilia Olsson og Maria Waling

Umeå universitet, Sverige

Abstract: This chapter highlights conditions for a pleasant school lunch based on experiences and perceptions from pupils, teachers, and head teachers. The empirical part of the study is based on a qualitative design using empathy-based stories, individual interviews, and a qualitative analysis of open comments from a questionnaire. Henri Lefebvre's theory of social production of space constitutes the theoretical framework, placing emphasis on how school lunch is experienced, perceived and conceived. The results show that these pupils, teachers and head teachers share the perception of school lunch as a space for socializing. Additionally, they show that conditions for a pleasant school lunch experience, chief among them the environment and time available, are not always favorable. The results presented in this chapter indicate that physical and organizational dimensions of school lunch need to be given more attention.

Keywords: school lunch, pleasant, pupils, teachers, head teachers, social production of space

Introduktion

En bra skollunch, och framför allt en bra upplevelse av skollunchen, inkluderar många fler dimensioner än den mat som serveras. De nationella riktlinjerna i Sverige ger ett helhetsperspektiv på innebörden av en bra skollunch som illustreras av bland annat den så kallade måltidsmodellen (Livsmedelsverket, 2019). Modellen består av sex olika områden: *miljösmart, gott, säkert, näringsriktigt, integrerat och trivsamt*, och

Sitering: Berggren, L., Olsson, C. & Waling, M. (2023). Förutsättningar för en trivsamt skollunch. I D. Ruge, F. N. Vik, J. Björklund & S. Fröden (Red.), *Läring genom mat og måltider i grundskolen: Teori og praksis fra Danmark, Sverige og Norge* (Kap. 2.1, s. 131-146). Cappelen Damm Akademisk. <https://doi.org/10.23865/noasp.182.ch2.1>
Lisens: CC BY-NC-ND 4.0

det är rekommenderat att använda modellen som stöd vid planering och uppföljning av skollunchen. Alla delar är viktiga för att måltidsgästerna, i det här fallet eleverna men även de vuxna som äter i skolrestaurangen, ska känna matglädje. För att lägga pusslet krävs en kommunikation mellan olika professioner involverade i skollunchen, och självklart även med måltidsgästerna. Det är viktigt att vara lyhörd för olika upplevelser, åsikter och önskemål.

I detta kapitel ligger fokus på området *trivsamhet* i måltidsmodellen. Syftet med kapitlet är att belysa vilka förutsättningar som finns för en trivsam skollunch. Hur upplever och uppfattar elever, lärare och rektorer skollunchen? Vilka sociala intentioner finns och vilka förutsättningar råder för en trivsam skollunch?

Kapitlets empiriska material baseras på tre delstudier som presenterats i en doktorsavhandling och som samtliga är genomförda inom den svenska kontexten (Berggren, 2021). Gemensamt för delstudierna är att de syftar till att belysa olika aktörers upplevelser och uppfattningar om skollunchen. Aktörerna i fokus är elever, lärare och rektorer, vilka alla tre kommer i kontakt med skollunchen på en daglig basis. Analysen är gjord utifrån intervjuer samt skrivna berättelser och enkätsvar. Analysen och diskussionen tar sin utgångspunkt från ett teoretiskt ramverk som fokuserar på rumsliga dimensioner. Resultatet diskuteras även i relation till aktuell forskning och nationella policyer och riktlinjer kring skollunchen. Förhoppningen är att ge dig som läsare kunskap och verktyg för att vara med och bidra till att skollunchen blir trivsam och dessutom en pedagogisk och inkluderad del av skolans verksamhet.

En trivsam skollunch

Skolan ska vara en trivsam miljö där alla känner sig trygga och mår bra, vilket inkluderar det rum där skollunchen serveras och äts. Enligt den svenska läroplanen ska alla som arbetar i skolan främja elevernas förmåga och vilja till ansvar och inflytande över den sociala, kulturella och fysiska skolmiljön (Skolverket, 2022, s. 15). Rektorn ansvarar för den fysiska och psykosociala miljön i skolrestaurangen och förväntas se till att alla elever tillförsäkras en miljö som präglas av trygghet. Mer konkret inkluderar

rektorns ansvarsområde till exempel schemaläggning och flödet av elever och klasser i skolrestaurangen, inklusive tid för rast utomhus för de skolor som har rast i direkt anslutning till lunchen (Livsmedelsverket, 2013, 2019). Eleverna ska ges möjlighet att sitta ner vid matbordet i minst 20 minuter. Rektorn ansvarar även för lärare och annan skolpersonal som närvarar i skolrestaurangen, till exempel när det gäller ansvarsfördelning.

En trivsam skollunch är en viktig förutsättning för att uppnå olika individuella, lokala och nationella mål och intentioner som finns med skollunchen (Haines et al., 2019). Här har de vuxna på skolan en viktig roll. De vuxna som närvarar i skolrestaurangen förväntas enligt nationella riktlinjer vara goda förebilder, bidra till socialt samspel samt en lugn och en trivsam måltidsmiljö (Livsmedelsverket, 2013, 2019). Skollunchen beskrivs även som ett potentiellt lärandetillfälle och en möjlighet att bygga och stärka relationer. I Sverige är det vanligt att lärare äter tillsammans med elever (Waling & Olsson, 2017), därför har just lärare en central roll.

Vad som innefattar en trivsam upplevelse av skollunchen är subjektivt och individuellt, men det handlar helt klart om mer än själva maten som ligger på tallriken. Stämningen i rummet, restaurangens utformning och inredning, ljud och ljus samt flödet av olika elevgrupper är exempel på delar som är av betydelse för måltidsupplevelsen (Livsmedelsverket, 2019). Den fysiska miljön är viktig, men minst lika viktig är den sociala dimensionen och människorna som befinner sig i rummet. Att bli bemött på ett trevligt sätt och att känna sig trygg och välkommen kan vara avgörande för hur en elev upplever skollunchen. Forskning kring just skollunchens sociala och fysiska dimensioner har fokuserat på sambandet mellan människor, mat och miljö (Moss & Petrie, 2002; Pike, 2008, 2010) och har ofta illustrerats med ett koncept som kallas 'foodscape' (Brembeck et al., 2013; Johansson et al., 2009; Persson Osowski et al., 2012). Att dela en måltid i skolan skapar möjligheter för elever att umgås. Många studier visar att social samvaro och vänskap är viktiga delar av elevers upplevelser av skollunchen (Bruselius Jensen, 2014; Ludvigsen & Scott, 2009). En trivsam skollunch ger goda förutsättningar för social interaktion och en positiv måltidsupplevelse (Daniel & Gustafsson, 2010; Moore et al., 2010).

Teoretisk utgångspunkt

Den teoretiska utgångspunkten i de olika delstudierna som detta kapitel baseras på utgörs av Henri Lefebvres teori om produktionen av det sociala rummet, vilket benämns 'social space' (Lefebvre, 1991, 2002). Lefebvre menar att rum och rumslighet, i detta fall skolmåltiden, är socialt producerat i samspel mellan olika dimensioner och aktörer. Produktionen sker i en tredelad dialektik mellan tre olika dimensioner: 1) den materiellt uppfattade skollunchen, 2) den föreställda skollunchen, 3) den levda skollunchen. Den materiellt uppfattade skollunchen motsvarar det planerade och tilltänkta rummet, det vill säga de intentioner och normer som finns och som till exempel synliggörs i olika policyer. I detta sammanhang kan det handla om riktlinjer som exempelvis Livsmedelsverket eller Skolverket tagit fram. Den föreställda skollunchen motsvarar det vardagligt och rutinmässigt uppfattade rummet. Det handlar om hur elever, lärare och rektorer förstår, pratar och agerar i relation till skollunchen. Tycker de till exempel att skollunchen och skolrestaurangen är ett rum för lärande eller är det endast avsett för att äta? Den levda skollunchen motsvarar det man upplever, känner, gör och är i detta sociala rum, samt vilket meningsskapande som sker. I det här fallet gäller det elevers, lärares och rektorer upplevelser, känslor och meningskapande i skolrestaurangen. Dessa tre dimensioner samspelar och inverkar på varandra. Kunskap och en helhetsbild över produktionen av det sociala rummet kan nås genom att belysa dimensionerna, både separat och i relation till varandra. Genom detta kan kunskap ges om till exempel de spänningar som finns mellan de olika dimensionerna, men även hur de harmoniserar. Detta kapitel fokuserar på hur elever, lärare och rektorer uppfattar och upplever skollunchen och det diskuteras och problematiseras i relation till hur den är formad och planerad. I linje med det teoretiska ramverket ligger fokus på rummets sociala och fysiska betydelse för hur skollunchen upplevs och uppfattas. Då tid och rum är sammankopplade, utgör betydelsen av tid och rytm en betydelsefull del i detta kapitel, något som även visade sig vara centralt bland de deltagande aktörerna (Berggren, 2021). Rytm definieras som rörelser och skillnader inom upprepning (Lefebvre, 2004, s. 90). Lefebvre talar om två typer av upprepning: cyklisk, vilket handlar om tid såsom dagar och timmar, och linjär, vilket handlar om

reproduktion och upprepning. Tid och rytm är intressant att titta närmare på, särskilt med tanke på att det har konstaterats att levda upplevelser kan påverkas av rytmer och rutiner formade av hur något är planerat och tilltänkt (Lefebvre, 1991, 2004). Genom att inkludera dessa begrepp kan kunskap om samspelet och spänningar mellan de tre dimensionerna utvinnas och ge konkreta exempel på hur exempelvis schemaläggning av skollunchen har betydelse för dem som befinner sig i skolrestaurangen.

Metod

Delstudierna baseras på olika empiri och är genomförda inom en svensk kontext (Berggren, 2021). Elever i åldrarna 10–11 år rekryterades under 2014 från en universitetsstad i de nordligare delarna av Sverige och var en del av ett större nordiskt forskningsprojekt (Waling et al., 2016). För att belysa elevernas upplevelser av skollunchen användes metoden 'Empathy based stories' (Wallin et al., 2018). Av de totalt 197 elever från Sverige som deltog i det större nordiska forskningsprojektet skrev och ritade 171 elever en berättelse om skollunchen utifrån en tilldelad ramhistoria som handlade om hur det kändes när man hade ätit och gick ut från skolrestaurangen (Berggren et al., 2019). Berättelserna skapades av eleverna under ordinarie lektionstid ledd av klassens lärare.

För att fånga lärares perspektiv på skollunchen genomfördes en kvalitativ analys av skrivna svar från en öppen enkätfråga. Under år 2016 skickades en digital enkät ut till lärare som undervisade i årskurs 1–9 i skolor från hela Sverige. Frågorna i enkäten berörde lärares attityder kopplade till att använda skollunchen i pedagogiska syften. Av de 3629 lärare som svarade på enkäten svarade 823 på en öppen fråga i slutet av enkäten där lärarna hade möjligheten att lämna ytterligare valfria kommentarer. Dessa utsagor användes som bas för analys (Berggren et al., 2020).

För att belysa rektorers upplevelser och uppfattningar av skollunchen genomfördes tio individuella telefonintervjuer med rektorer mellan åren 2019 och 2020. Rektorerna representerade skolor och kommuner i olika delar av Sverige och var verksamma i skolor med elever från förskoleklass till årskurs 9 (Berggren, 2021). Intervjuerna utgick från en semi-strukturerad intervjuguide och berörde frågor om rektorernas uppfattningar och

erfarenheter av lokala och nationella intentioner med skollunchen samt deras dagliga praktik i relation till skollunchen. Intervjuerna, som spelades in, genomfördes av en av författarna (LB) och varade i 30–45 minuter.

I samtliga delstudier har tematisk analys använts som analysmetod (Braun & Clark, 2006) med syftet att hitta både manifest och latent innehåll. Som utgångspunkt i analysprocessen användes begrepp härledda till Henri Lefebvres teori om produktionen av det sociala rummet (Lefebvre, 1991, 2002).

Resultat

I den initiala fasen av analysprocessen av elevers berättelser om hur det kändes när eleven hade ätit sin lunch och gick ut från skolrestaurangen uppmärksammades ett särskilt fokus på sociala och fysiska aspekter av skollunchen (Berggren et al., 2019). Detta inspirerade och motiverade ett teoretiskt ramverk som hjälper forskaren att belysa olika rumsliga dimensioner. Det teoretiska ramverket har följaktligen haft betydelse för val av fokusområde i samtliga delstudier. Lärarnas utsagor om skollunchen visade sig till största delen handla om olika missgynnande förutsättningar för skollunchen, däribland faktorer såsom arbets- och måltidsmiljö (Berggren et al., 2020). Rektorerna lyfte olika utmaningar kring att få till en god måltidsmiljö på sin skola, något som ofta relaterade till aspekter om tid och rum i relation till varandra (Berggren, 2021). Sammantaget visade resultaten från de olika delstudierna att alla tre aktörer ville att skollunchen skulle vara en trivsamt stund, en rast som ger möjlighet till goda samtal och relationsskapande mellan både elever och vuxna, men att det inte alltid finns förutsättningar för detta. De främsta spänningarna uppstod i de anpassningar som elever, lärare och rektorer tvingades göra i relation till olika strukturer och villkor, såsom tidsramar och den rådande måltidsmiljön.

Skollunchen – en social mötesplats med stor betydelse för alla elever

De tre delstudierna visade att elever, lärare och rektorer upplever och uppfattar skollunchen som en social mötesplats och att den sociala

dimensionen är av stor betydelse för om skollunchen upplevs som trivsam eller inte (Berggren, 2021). Skollunchen betraktades som en möjlighet till goda samtal elever emellan samt mellan elever och vuxna. De sociala aspekterna av att dela en måltid med en kompis var något som gav upphov till positiva känslor och värderades högt bland eleverna (Berggren et al., 2019).

Jag sätter mig på min plats och kollar vad de som sitter bredvid mig pratar om.

Vi pratar om roliga saker vi varit med om, och alla skrattar och har roligt. Alla är med och pratar och ingen är utanför. (Elev)

Skollunchen beskrevs ofta av eleverna som en tid och plats att umgås med andra elever, vuxna nämndes sällan i deras berättelser (Berggren et al., 2019). De få gånger som vuxna nämndes var det oftare måltidspersonal än till exempel lärare. En viktig del av begreppet trivsamhet handlar om hur man blir bemött. Skolmåltidspersonalens bemötande av elever och andra vuxna som närvarade i skolrestaurangen lyftes fram av alla tre deltagande aktörer, både i positiv och negativ bemärkelse (Berggren, 2021).

Att inte ha möjlighet att äta lunch med någon man tycker om och känner sig trygg med gav upphov till negativa känslor hos eleverna och målades upp som något som kunde påverka hur mycket de åt och hur länge de satt kvar vid lunchbordet (Berggren et al., 2019). Det sociala mötet som skollunchen bidrar med kunde också utgöra något negativt. En del av elevernas berättelser målade upp skollunchen som en sårbar och otrygg plats där man kunde känna sig utsatt. Detta inkluderade inte bara själva skolrestaurangen utan även korridoren, kön och på skolgården i samband med lunchrasten. Elevernas berättelser om skollunch indikerar tydligt att de känslor och associationer som skollunchen ger är kopplat till sociala och fysiska dimensioner av skollunchen, vilket i sin tur bidrar till en bra respektive en mindre bra upplevelse.

Även de deltagande lärarna upplevde skollunchen som en viktig social mötesplats, och i många fall uttrycktes mötesplatsen också som ett informellt lärandetillfälle (Berggren et al., 2020). Skollunch sågs som en möjlighet att stärka och bygga relationer och möta elever i en mer informell miljö jämfört med till exempel klassrummet.

Lunchen är ett mycket bra tillfälle att samtala om saker runt eleven, ge eleven tid att samtala kring ett intresse/händelse som berör den = lära känna varandra bättre vilket ger bättre inlärningsituation för övrigt. (Lärare)

Många lärare hade ett mer elevcentrerat förhållningssätt till lunchen, där elevens behov och rätt till rast framhövdes (Berggren et al., 2020). Det i sin tur gjorde även att skollunchen i vissa fall betraktades av lärarna som en rast snarare än som en pedagogisk aktivitet. Det framhövdes också att själva rasten och måltiden i sig är en del av den pedagogiska verksamheten på skolan. Skolans kompensatoriska roll och den likvärdighet som skollunchen bidrar med lyftes fram som viktigt och något som vi behöver värna och vara tacksamma över. Det vill säga att alla elever oavsett bakgrund och familjesituation ges möjlighet att äta en bra måltid varje dag i ett socialt sammanhang.

Även rektorerna framhövde skollunchen som elevens tid och rast och en tid för sociala möten (Berggren, 2021). I rektorernas berättelser var reflektioner kring skollunchen som en del av den pedagogiska verksamheten inte närvarande i någon större utsträckning. Detta var dock något som lärarna tog upp och reflekterade kring i relativt stor omfattning. Både lärare och rektorer betonade däremot den likvärdighet som skollunchen i Sverige bidrar med. Detta uppfattades som huvudsyftet med skollunchen, likaså att alla elever ska äta sig mätta och få energi för resten av skoldagen.

Syftet med skolmåltiden för mig är en likvärdighet, att alla elever får äta en ordentlig lunch, att det inte är avhängt hur man har det hemma och föräldrar som ordnar lunch. Vi har skolmat för att alla ska få samma och på så sätt få samma förutsättningar för att ta in kunskap under skolan. Det är syftet för min del. (Rektor)

Flera av rektorerna gav konkreta exempel på hur viktig skollunchen i Sverige är, till exempel att de tydligt kunde se att vissa elever äter mer av skollunchen inför och efter helg (Berggren, 2021).

Den fysiska måltidsmiljön – utmaningar och konsekvenser

Samtliga deltagande aktörer beskrev måltidsmiljön som av stor betydelse för själva måltidsupplevelsen (Berggren, 2021). Analysen visar att

måltidsmiljön var mer närvarande i elevernas och lärarnas beskrivningar av skollunchen i jämförelse med rektorernas. Detta skulle kunna vara en spegling av att elever och lärare, som på många skolor äter så kallad pedagogisk måltid tillsammans med eleverna (Waling & Olsson, 2017), ofta tillbringar mer tid i skolrestaurangen än rektorer, och har därmed troligtvis mer framträdande levda upplevelser och känslor kopplade till skollunchen. Måltidsmiljön är dock rektorns ansvarsområde och intervjuerna visade att rektorer ofta upplevde det utmanande att skapa en god måltidsmiljö och att rektorn ibland var tvungen att hitta lösningar för att förbättra måltidsmiljön. Ett sådant exempel var att eleverna fick äta i klassrummet i stället för i skolrestaurangen, något som rektorn uttryckte hade en positiv inverkan på måltidsmiljön och möjligheten till goda samtal. Ett annat exempel var att skolan införskaffade ljuddämpande inredning och möblering.

Vi måste ha ljuddämpande plattor på väggarna, vi måste ha ljuddämpning på stolarna så att det inte skramlar när man drar fram och ställer in stolen, det är lite stressigt och man ryms inte och så blir det spring i korridoren fram och tillbaka.
(Rektor)

Intervjuerna med rektorerna visade också att organisatoriska faktorer på både kommunal och skolnivå har betydelse för rektorns arbete med skollunchen och att spänningar mellan olika organisatoriska enheter såsom skola och kommunal måltidsservice även kan påverka måltidsmiljön (Berggren, 2021).

Eleverna uttryckte tydligt att måltidsmiljön inte alltid var som man önskade, och att den i stället kunde utgöra ett hinder för social interaktion och en trivsam och trygg upplevelse (Berggren et al., 2019). Att dela en lunch och samtala om trevliga saker med en kompis kunde ibland störas av till exempel höga ljudnivåer, stress och att det är stökigt och smutsigt i skolrestaurangen.

Jag sitter på min plats i matsalen, det var äcklig mat, folk skrek och kastade ärtor och andra äckliga saker. Jag sitter inte bredvid den jag vill. Jag blev jättemissnöjd med allt i matsalen den dagen. Det är jättesmutsigt på borden. (Elev)

Elevernas berättelser om skollunchen indikerar att en trivsam skollunch och positiva känslor relaterat till lunchen kräver att både det sociala och

fysiska (rumsliga) är i harmoni (Berggren et al., 2019). Lärarna uttryckte starka åsikter om förutsättningar för en social, trivsamt och pedagogisk måltid, och även här lyftes måltidsmiljön fram som central (Berggren et al., 2020). Många av lärarna belyste den stora potential som skollunchen innehar men att missgynnande förutsättningar ofta utgjorde hinder för att förverkliga intentioner i den dagliga verksamheten. Precis som eleverna upplevde många av lärarna att den allmänna måltidsmiljön och ljudnivån i rummet hindrade skollunchen från att bli både trivsamt och lärorik. I vissa fall valde läraren bort att äta i skolrestaurangen på grund av sådana anledningar.

Jag väljer att äta min egen mat efter matsalslunchen pga det är stressigt att både ha uppsikt över och uppfostra 22 barn samtidigt som man själv äter mat man betalar för, i en högljudd och stökig miljö. Om maten var gratis och hygieniskt hanterad och miljön var lugnare skulle fler vuxna äta. (Lärare)

Betydelsen av tid

En central aspekt för samtliga tre aktörer var tid (Berggren, 2021). Tid att sitta ner och äta i lugn och ro, tid till rast och tid att hinna med sina arbetsuppgifter. Det framkom tydligt att de deltagande rektorerna upplevde det utmanande att få till logistiken kring skollunchen. Faktorer såsom schemaläggning i relation till bestämda tidsramar och antal elever på skolan samt skolrestaurangens storlek, design och inredning upplevdes ibland utgöra ogynnsamma förutsättningar för skollunchen i sin helhet, och upplevdes ha en negativ effekt på flödet och på både personal och elever.

Det är en utmaning att få till ett bra flöde för alla så att man kan känna att jag kan sitta i lugn och ro och äta och personalen ska inte behöva stressa ihjäl sig heller och det ska inte vara kö ut på skolgården utan det ska vara ett bra flöde och det är svårt, ibland lyckas man bättre och ibland sämre. (Rektor)

Elevernas berättelser målade upp skollunchen som en rutinbaserad aktivitet i skolan där eleverna, och till viss del även lärarna, följer tider, rutiner och rytmer som är bestämda av andra än dem själva (Berggren et al., 2019). Berättelserna tyder på att eleverna upplever sig ha för lite tid till att

äta och att gå ut och leka på lunchrasten, och att det ibland är tidspressat och stressigt redan innan eleverna ska äta sin lunch.

Det känns inte bra när det har varit ljudligt i matsalen. Jag känner mig inte heller glad om vi har stressat mycket eller att vi har kommit sent och behöver sitta bredvid andra klasser. Det är därför jag inte känner mig glad när jag går ut ur matsalen. (Elev)

Tidsaspekter var något som många av lärarna skrev om där de uttryckte att de upplevde skollunchen som tidsbegränsad och stressig (Berggren et al., 2020). Detta sades påverka deras arbetsmiljö, deras förväntade roll som förebild samt även den interaktion med eleverna som man strävade efter. Lärarnas utsagor inkluderade även aspekter såsom arbetstid, rast och lön.

Sammanfattande diskussion

Sammantaget visar detta kapitel att skollunchen i hög grad upplevdes som en social och viktig mötesplats (Berggren, 2021) och därmed utgjorde en central del för det meningsskapande som sker under och i samband med skollunchen samt de känslor det ger upphov till (Lefebvre, 1991). Något som också var gemensamt bland elever, lärare och rektorer var att de betonade vikten av en trivsam måltidsmiljö. Det sociala utbytet som skollunchen upplevdes ge uttrycktes också som viktigt för olika pedagogiska intentioner och för att stärka relationer. Detta var något som främst uttalades bland lärarna, medan de deltagande rektorerna lade större fokus på andra dimensioner av skollunchen. Kapitlet illustrerar praktiska exempel på hur individuella rytmer och upplevelser (Lefebvre, 1991, 2004) och behov ofta krockar med hur skollunchen i Sverige är planerad och tilltänkt (Berggren, 2021), där måltidsmiljön, tidsramar och olika organisatoriska faktorer visade sig utgöra de mest framträdande hindren för en positiv måltidsupplevelse i sin egen takt och sin egen rytm. I sin tur uttrycktes dessa faktorer även ha betydelse för andra mål och intentioner, såsom lärande och prestation. Det var tydligt att elever, lärare och rektorer var tvungna att anpassa sig till de olika ramar, rytmer och strukturer som fanns. Sammantaget visar resultatet att det var förutsättningarna,

snarare än intentioner och policy, som styrde vad skollunchen är och blir och vad som anses vara möjligt.

Resultat från delstudierna som detta kapitel baseras på bekräftar tidigare forskning som visar att skollunchen kan upplevas som en rutinbaserad, högljudd och tidspressad aktivitet som kan leda till negativa känslor och stress (Hart, 2016; Tørslev et al., 2017). Höga ljudnivåer har identifierats som ett hinder för social interaktion under skollunchen (Pike, 2010), vilket stöds av resultat från detta kapitel. Forskning har visat att strukturella faktorer såsom tid och dåligt designade skolrestauranger hindrar möjligheten att möta olika intentioner och mål (Devi et al., 2010; Lalli, 2020). Dessutom kan brister i den fysiska och sociala miljön försämra elevernas möjligheter till bra matvanor (Livsmedelsverket, 2019). Resultat i detta kapitel överensstämmer med ett nationellt projekt om måltidsupplevelser i svenska skolrestauranger som visade att pedagoger och måltidspersonal önskar att skollunch-situationen förbättras gällande måltidsmiljön, tid att äta, själva maten som serveras samt engagemang och bemötande bland alla inblandade (Prim & Broberg, 2014).

Skollunchen är ett institutionellt rum där elever tillbringar en stor del av sin obligatoriska skoltid. Resultatet bekräftar tidigare forskning som visar hur skollunchen är reglerad och styrd av tider vilket i sin tur kan ha en negativ inverkan på elevers upplevelser av skollunch (Brembeck et al., 2013; Hart, 2016; Tørslev et al., 2017). Det är tydligt att underdimensionerade skolrestauranger i relation till antal elever kan ha negativ betydelse för måltidsupplevelser och hindra interaktionsmöjligheter (Berggren, 2021). Vidare indikerade resultatet att elever inte alltid ges möjlighet att sitta ner vid matbordet i lugn och ro i minst 20 minuter, vilket innebär att riktlinjerna inte alltid följs och att det här finns en spänning mellan hur skollunchen är planerad och hur den upplevs och blir i praktiken (Berggren, 2021). Begränsad tid för skollunch har visat sig utgöra ett hinder för lärande (Sepp & Höijer, 2016), för socialt lärande (Lalli, 2020) och kan resultera i att elever äter maten i alldeles för snabb takt (Earl, 2020). Tidsfaktorn utgör även en risk att elever inte får i sig näringsrik mat (Bauer et al., 2004). I Sverige framhävs skollunchen i riktlinjer från Livsmedelsverket och Skolverket som ett lärandetillfälle

(Livsmedelsverket, 2013, 2019), vilket även lärare och rektorer till viss del uttryckte (Berggren, 2021). Den spänning mellan pedagogiska intentioner med skollunchen och den egna arbetsmiljön för lärarna (Berggren et al., 2020) samt elevernas tid för rast och umgänge (Berggren et al., 2019) är dock viktig att beakta. Forskning har visat att skolor som nyttjar skollunch till både ätande och undervisning kan minska tiden för ätande och umgänge (Wills et al., 2015). Betydelsen av tid och hur den ska användas under skollunchen visade sig vara en central fråga för de deltagande eleverna såväl som för lärare och rektorer (Berggren, 2021). Det var tydligt att just tidsfaktorn var en stor utmaning för rektorn och övrig personal och något som i sin tur påverkade eleverna. Kanske är det så att tiden för skollunch behöver utökas (Lalli, 2020) eller ses över på annat sätt. I Sverige har vissa skolor gått över till att arbeta med så kallad schemalagd lunch, något som har visat sig ha lett till minskad stress samt ökad trivsel och koncentration (Livsmedelsverket, 2013, 2019).

Studierna som detta kapitel vilar på visade att det fanns spänningar mellan intentioner och praktik och att det inte alltid fanns goda förutsättningar för en trivsam skollunch. Studierna belyser vikten av att uppmärksamma organisatoriska och fysiska dimensioner av skollunch, något som är ett relativt obeforskat område. Ansvar för organisatoriska faktorer av skollunch ligger på både skolhuvudman (kommun eller styrelse för fristående skola) och rektor på den individuella skolan, och resultaten av dessa delstudier indikerar att planering och organisation av skollunchen har betydelse för hur de som skollunchen är till för upplever den (Berggren, 2021). Detta gäller exempelvis tidsplanering av skollunchen och hur själva rummet, skolrestaurangen, ska utformas. I vilken utsträckning är skolrestauranger ändamålsenligt utformade och byggda och på vilka sätt främjar och hindrar rumsliga dimensioner olika individuella, lokala och nationella intentioner? Detta kapitel har fokuserat på pusselbiten *trivsamhet*. Precis som de nationella riktlinjerna anger krävs en god kommunikation och lyhördhet för att lägga pusslet. Ytterligare studier behöver dock göras för att öka kunskapen om hur nationella intentioner formulerade i riktlinjer ska nås och hur gapet mellan intentioner och praktik kan minskas. Detta gäller bland annat hur en god samverkan kan utformas mellan involverade aktörer och att identifiera

förutsättningar av betydelse för denna samverkan, något som i sin tur gynnar förutsättningarna för en trivsamt skollunch.

Referenser

- Bauer, K. W., Yang, Y. W. & Austin, S. B. (2004). "How can we stay healthy when you're throwing all of this in front of us?" Findings from focus groups and interviews in middle schools on environmental influences on nutrition and physical activity. *Health Education & Behavior*, 31(1), 34–46. <https://doi.org/10.1177/1090198103255372>
- Berggren, L. (2021). "It's not really about the food, it's about everything else": Pupil, teacher and head teacher experiences of school lunch in Sweden [Doktorsavhandling, Umeå universitet].
- Berggren, L., Olsson, C., Talvia, S., Hörnell, A., Rönnlund, M. & Waling, M. (2019). The lived experiences of school lunch: An empathy-based study with children in Sweden. *Children's Geographies*, 18(3), 339–350. <https://doi.org/10.1080/14733285.2019.1642447>
- Berggren, L., Olsson, C., Rönnlund, M. & Waling, M. (2020). Between good intentions and practical constraints: Swedish teachers' perceptions of school lunch. *Cambridge Journal of Education*, 51(2), 247–261. <https://doi.org/10.1080/0305764X.2020.1826406>
- Braun, V. & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101.
- Brembeck, H., Johansson, B., Bergström, K., Engelbrektsson, P., Hillén, S., Jonsson, L. & Shanahan, H. (2013). Exploring children's foodscapes. *Children's Geographies*, 11(1), 74–88. <https://doi.org/10.1080/14733285.2013.743282>
- Bruselius-Jensen, M. (2014). What would be the best school meal if you were to decide? Pupils' perceptions on what constitutes a good school meal. *International Journal of Sociology of Agriculture and Food*, 21(3), 293–307. <https://doi.org/10.48416/ijfaf.v21i3.142>
- Daniel, P. & Gustafson, U. (2010). School lunches: Children's services or children's spaces? *Children's Geographies*, 8(3), 265–274. <https://doi.org/10.1080/14733285.2010.494865>
- Devi, A., Surrender, R. & Rayner, M. (2010). Improving the food environment in UK schools: Policy opportunities and challenges. *Journal of Public Health Policy*, 31(2), 212–226. <https://doi.org/10.1057/jphp.2010.9>
- Earl, L. (2020). *Schools and food education in the 21st century*. Routledge.
- Haines, Haycraft, E., Lytle, L., Nicklaus, S., Kok, F. J., Merdji, M., Fisberg, M., Moreno, L. A., Goulet, O. & Hughes, S. O. (2019). Nurturing children's healthy

- eating: Position statement. *Appetite*, 137, 124–133. <https://doi.org/10.1016/j.appet.2019.02.007>
- Hart, C. S. (2016). The school food plan and the social context of food in schools. *Cambridge Journal of Education*, 46(2), 211–231. <https://doi.org/10.1080/0305764X.2016.1158783>
- Johansson, B., Laub Hansen, G., Hillén, S., Huutilainen, H., Jensen, T., Mäkelä, J. & Roos, G. (2009). Nordic children's foodscapes. Images and reflections. *Food, Culture and Society*, 12(1), 25–51. <https://doi.org/10.2752/155280109X368651>
- Lalli, G. S. (2020). *Schools, food and social learning*. Routledge.
- Lefebvre, H. (1991). *The production of space*. Blackwell Publishing.
- Lefebvre, H. (2002). *Critique of everyday life*. Verso Books.
- Lefebvre, H. (2004). *Rhythmanalysis: Space, time and everyday life*. Blackwell Publishing.
- Livsmedelsverket. (2013). *Skolmåltiden – en viktig del av en bra skola 2013*. Reviderad oktober 2015. <https://www.skolverket.se/publikationsserier/ovrigt-material/2013/skolmaltiden---en-viktig-del-av-en-bra-skola?id=3174>
- Livsmedelsverket. (2019). *Nationella riktlinjer för måltider i skolan. Förskoleklass, grundskola, gymnasieskola och fritidshem*. Reviderad januari 2021. <https://www.livsmedelsverket.se/globalassets/publikationsdatabas/broschyren-foldrar/bra-maltider-i-skolan.pdf>
- Ludvigsen, A. & Scott, S. (2009). Real kids don't eat quiche. What food means to children. *Food, Culture and Society*, 12(4), 417–436. <https://doi.org/10.2752/175174409X456728>
- Moore, S. N., Murphy, S., Tapper, K. & Moore, L. (2010). The social, physical and temporal characteristics of primary school dining halls and their implications for children's eating behaviours. *Health Education*, 110(5), 399–411.
- Moss, P. & Petrie, P. (2002). From children's services to children's spaces. I K. Tisdall, J. M. Davies, M. Hill & A. Prout, *Children, young people and social inclusion: Participation for what* (s. 179–198). RoutledgeFalmer.
- Persson Osowski, C., Göransson, H. & Fjellström, C. (2012). Children's understanding of food and meals in the foodscape at school. *International Journal of Consumer Studies*, 36, 54–60. <https://doi.org/10.1111/j.1470-6431.2011.01003.x>
- Pike, J. (2008). Foucault, space and primary school dining rooms. *Children's Geographies*, 6(4), 413–422. <https://doi.org/10.1080/14733280802338114>
- Pike, J. (2010). *An ethnographic study of lunchtime experiences in primary school dining rooms* [Doktorsavhandling, University of Hull].
- Prim, M. & Broberg, A. (2014). *Den svenska skolmaten – en gastronomisk måltidsupplevelse. Delrapport 3: Måltidsupplevelser i svenska skolrestauranger* (SIK rapport Nr 876). SIK.
- Sepp, H. & Höjjer, K. (2016). Food as a tool for learning in everyday activities at preschool – an exploratory study from Sweden. *Food & Nutrition Research*, 60(1), 32603. <https://doi.org/10.3402/fnr.v60.32603>

- Skolverket. (2022). *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2022*.
<https://www.skolverket.se/getFile?file=9718>
- Tørslev, M. K., Nørredam, M. & Vitus, K. (2017). Exploring foodscapes at a Danish public school: How emotional spaces influence students' eating practices. *Food, Culture & Society*, 20(4), 1–21. <https://doi.org/10.1080/15528014.2017.1357946>
- Waling, M., Olafsdottir, A. S., Lagström, H., Wergedahl, H., Jonsson, B., Olsson, C., Fossgard, E., Holte, A., Talvia, S., Gunnardottir, I. & Hörnell, A. (2016). School meal provision, health, and cognitive function in a Nordic setting – the ProMeal-study: Description of methodology and the Nordic context. *Food & Nutrition Research*, 60(1), 30468. <https://doi.org/10.3402/fnr.v60.30468>
- Waling, M. & Olsson, C. (2017). School lunch as a break or an educational activity: A quantitative study of Swedish teacher perspectives. *Health Education*, 117(6), 540–550. <https://doi.org/10.1108/HE-01-2017-0001>
- Wallin, A., Koro-Ljungberg, M. & Eskola, J. (2018). The method of empathy-based stories. *International Journal of Research & Method in Education*, 42(5), 525–535. <https://doi.org/10.1080/1743727X.2018.1533937>
- Wills, W., Draper, A. & Gustafsson, U. (2015). *Food and public health: Contemporary issues and future directions*. Routledge.